

Роксолана Жаркова

кандидат філологічних наук,
Львівський національний університет імені Івана Франка
<https://orcid.org/0000-0002-0192-1368>
roksa.bdzilla@meta.ua

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ГОЛОСУ ТІЛА У ЖІНОЧОМУ ПИСЬМІ (НА МАТЕРІАЛІ ДРАМИ «МОНОЛОГИ ВАГІНИ» ІВ ЕНСЛЕР)

Анотація: Мета. У статті представлений аналіз тілесності у структурі постмодерної філософської думки та концептуальних засад феміністичної критики (праці Л. Ірігарай). На матеріалі окремих зразків жіночого письма кінця ХХ ст. простежено проблеми пошуку і знайдення авторками голосу свого тіла, важливість прийняття й осмислення тілесних форм своєї природи. Розглянуто основні мотиви й авторські інтенції драми І. Енслер «Монологи вагіни», аргументовано погляд письменниці на мовне й мовленнєве вираження жінками власної тілесності й сексуальності.

Методи. Дослідження базоване на загальнонаукових методах синтезу, аналізу, добору та систематизації матеріалу. Частково застосовано елементи психоаналітичного, антропологічного, герменевтичного підходів. Використано інструментарій деконструктивізму та феміністичної критики. Послугуємося даними лінгвістики, антропології, культурних та гендерних студій для інтердисциплінарного розгляду питань тілесності у жіночому письмі. Описовий метод дозволяє представити тематику тілесності в окремих творах художньої літератури.

Результати. З'ясовано, що аналізовані явища дескрипції жіночого тіла у жіночому письмі творять проект тілесності як драматизованої екзистенції з властивими їй характе-

ристиками: балансування між промовлянням й мовчанням, вседозволеністю й осудом, сміливістю й соромом; пошук точних мовних засобів; добір властивої цій темі риторики й стилістики; намагання встановити вербальний зв'язок між голосом й тілом, страх втрати цього зв'язку. Українське жіноче письмо кін. ХХ ст. теж згадано в цьому контексті, зокрема, щодо вираження концепту «тіло» в тематично-ідейному ключі.

Висновки. Проаналізувавши окремі зразки жіночого письма (есеїстичного – праці Л. Ірігарай та художнього – драма І. Енслер), узагальнюємо, що їхнє проблемно-тематичне спрямування визначається питаннями тіла, здатного до себе-розповідання й саморепрезентування в публічному просторі. Декодовано окремі елементи постмодерної символіки тіла і тілесності, пояснено о-тілеснені метафори жіночого письма, пов'язані з жіночою свободою вибору. Жіноче письмо визначено як символічний спосіб себе-розповідання про досвіди власного тіла.

Ключові слова: феміністична критика, філософія статі, екзистенціалізм, есенціалізм, постмодернізм, тілесність, сексуальність

Roksolana Zharkova

Candidate of Philological Sciences,
Ivan Franko National University of Lviv
<https://orcid.org/0000-0002-0192-1368>
rokksa.bdzilla@meta.ua

INTERPRETING THE VOICE OF THE BODY IN WOMEN'S WRITING (ON THE MATERIAL OF THE DRAMA "THE VAGINA MONOLOGUES" BY EVE ENSLER)

Summary: Purpose. The article presents an analysis of corporeality in the structure of postmodern philosophical thought and the conceptual foundations of feminist critique (an essay by L. Irigaray). Based on several samples of the late XX century women's writing, the article traces the problems of women authors searching and finding the voice of their body, and emphasizes the importance of accepting and comprehending the bodily forms of their nature. The main motives and authorial intentions of I. Ensler's drama "The Vagina Monologues" are considered, the writer's view on women's language and speech expression of their own corporeality and sexuality is argued.

Methods. The research is based on general scientific methods of synthesis, analysis, selection and systematization of material. Elements of psychoanalytic, anthropological, hermeneutic approaches are partially applied. The tools of deconstructivism and feminist critique are used. We use information from linguistics, anthropology, cultural and gender studies for interdisciplinary consideration of corporeality in women's writing. The descriptive method allows to present the subject of corporeality in separate works of fiction.

Results. It was found that the analyzed phenomena of the description of the female body in women's writing create a projection of corporeality as a dramatized existence with its

inherent characteristics: balancing between speech and silence, permissiveness and condemnation, courage and shame; search for exact language means; selection of rhetoric and stylistics peculiar to this theme; attempts to establish a verbal connection between the voice and the body, fear of losing this connection. Ukrainian women's writing of the late XX century is also mentioned in this context, particularly when regarding the expression of the concept of "body" in thematic and ideological terms.

Conclusions. Analyzing some examples of women's writing (scholarly – an essay by L. Irigaray, and artistic – a drama by I. Ensler), we summarize that their problem-thematic direction is determined by issues of the body capable of self-narration and self-representation in public space. Some elements of postmodern symbolism of body and corporeality are decoded, o-corporeal metaphors of women's writing related to women's freedom of choice are explained. Women's writing is defined as a symbolic way of telling one's own experiences of one's own body.

Key words: feminist critique, philosophy of sex, existentialism, essentialism, postmodernism, corporeality, sexuality

1. Вступ

Дихотомія тілесного і духовного вибудовує сутність людського «я». Кожна культурно-історична доба регламентує своє ставлення до тілесності, створюючи систему дозволів/заборон, пов'язаних з тілом. Ця «сексуалізована оболонка» піддається пильно-суворій оцінці з критичними полюсами (с)прийняття: від обожнювання до анафеми. Чимало філософів й науковців «реабілітують» тілесність (Ф. Ніцше, Л. Феєрбах, А. Шопенгауер), вказуючи на культурну значимість тілесного виміру людини (А. Арто, Р. Барт, Ж. Ба-

тай, С. де Бовуар, Ж. Бодріяр, Ф. Гватарі, О. Гомілко, Ж. Дельоз, М. Епштейн, С. Жижек, С. Зонтаг, І. Ігнатенко, І. Кон, Ю. Крістева, Ж. Лакан, М. Маєрчик, М. Мерло-Понті, М. Мід, В. Подорога, Ж.-П. Сартр, Н. Хамітов, З. Фройд, М. Фуко, В. Шинкарук, Ф. Штейнбук та ін.).

Традиційні уявлення про тілесність зводяться до порівнянь й опозицій між «колективним», або соціальним тілом й індивідуальним чи статевим, адже «соціальне тіло є уявним: *corpus fictum* або *imaginatum*, як називали теологи церкву, а юристи державу [...] колективне тіло повинно було віддзеркалювати індивідуальне і навпаки. Але

оскільки зображення *corpus fictum* змінювалися від епохи до епохи, відповідні медичні, біологічні та юридичні концепції органічного тіла теж отримували все нові й нові визначення» (Браун, Штефан, 2014, с.24). Та найважче було узгодити особливості органічного тіла з постулатами християнської церкви, де *corpus christi mysticum* стало абсолютним взірцем догмату. Тіло, що зазнає мук, болю, ран, тіло, що кровоточить – прерогатива лише Христового людсько-божественного образу. Тому й Отці Церкви часто не знаходять виправдань для земного тіла, позаяк «образи крові, в яких «чистою» є кров Христа або мученика, а «нечистою» – кров, властива сексуальному тілу та сексуальності» (Браун, Штефан, 2014, с.12) надовго вкорінюється у свідомість віруючих як опозиція святого й грішного (себто брудного, скверного). Жіноче тіло, що періодично кровоточить стає об'єктом глузувань і знущань, а головне – надійним аргументом первісної дискримінації за статевим принципом. Узяти під контроль «нечисту» чуттєву жіночу природу, окультурити її через панування раціонального – все це уможливилось завдяки шлюбному союзові, у якому, за словами апостола Павла, чоловік є головою, жінка – тілом. Церква лише утвердила фалоцентричний авторитаризм, позбавивши жінку права голосу й вибору (зором, слухом, нюхом, смаком, врешті-решт, мозком, а отже й мисленням володіє голова (!), абсолютизувала жіночу покору, бо «точніше, ніж у цьому образі голови, яка одружується з власним тілом, мабуть годі виразити закон про нерозривність шлюбу, який серед усіх релігій світу знає лише християнство» (Браун, Штефан, 2014, с. 25).

Мета статті – проаналізувати феномен тілесності у філософії постмодерної феміністичної критики (праці Л. Ірігарай). Простежити проблематику пошуку і знайдення голосу жіночого тіла у жіночому письмі. Розглянути основні мотиви й авторські інтенції драми І. Енслер «Монологи вагіни».

2. Феміністичні концепції тіла Л. Ірігарай

Окремої уваги заслуговує постмодерне переосмислення питань статі й тілесності у пара-

дигмі феміністичної критики. Значний внесок у пере-прочитання фрейдівських концептів психосоматики здійснили психоаналітикині Г. Дойч, К. Горні, М. Кляйн, Л. Ірігарай, К. Роде-Доксер, Н. Ходоров. За рамки психології вдається вийти французькій феміністці-есенціалістці Л. Ірігарай, яка аналізує тіло з жіночої перспективи, позичаючи метафору дзеркала в Лакана, щоб показати обернену жіночу самоідентифікацію – через погляд чоловіка. У роботі «*Speculum. Про іншу жінку*» (1974) Л. Ірігарай не лише критикує Західний Логос (представлений теоріями Платона, Гегеля, Фрейда) за «можливість нічого не бачити, лише одне панівне через погляд, спекуля(риза)ція [...] для чоловіка» (Irigaray, 1974, p. 57). Чоловіча візія жінки, чоловіча сила над жінкою, чоловіче бажання, чоловіча влада – це принцип монофалічної світоорганізації, зручної і звиклої до спекуляцій. Повна абстракція жіночого тіла, яке віками слугує доказом, що «чоловік – принцип активності, жінка – пасивного зачаття» (Irigaray, 1974, p. 266–270).

Тіло, що їй не належить, тіло, про яке казати – наражати себе на небезпеку, глузування, хіть або гнів чоловіка. Ірігарай вживає слово «*speculum*» (дзеркало, гінекологічне дзеркальце, проектор), аби пояснити те, як дивляться на жінку традиційно – через фалічну відсутність, адже «повна кастрація» робить її лише симулякром, маскарардом жіночності» (Irigaray, 1974, p.55). Ірігарай опротестовує стереотипне уявлення, що «визначення жінки – «брак» (Mangel), це означає, що жінці принципово чогось не вистачає. Вона є статтю, що не має статевого органа, який є кастрований, є невидимий, є дірою» (Постл, 2009, с. 309–310). Науковиця прагне замінити образ «жінки у дзеркалі» (чоловічих поглядів, очікувань, потреб) на образ «жінки за дзеркалом», яка не бажає «мати», а бажає «бути» собою як (повно/само)цінною істотою, здатною усвідомити «безперечність своєї ідентичності у собі самій» (Irigaray, 1974, p. 239–240). Апелюючи до біології, медицини, психології та лінгвістики, Ірігарай заперечує, що «анатомія – це доля», натомість пропонує модель наукового аналізу, позбавлену сексизму й мізогінії, дискримінації й пейоративізації жіночого. Мова в особливий спосіб кодує нашу світочуттєву картину дійсності, Ірігарай визначає словесність жінки як балансуючу між безмовністю й істерією, тому є «два аспек-

ти цього безмов'я: жінки нічого не говорять, або ж – є те, що вони говорять, залишаючись непочутими, тобто не включеними в дискурс» (Постл, 2009, с.332).

«Включення» можливе лише за умови не-наслідування, коли жінка відчуватиме власне тіло через свою персональну вагінальну морфологію – здатність бі-версальності, (само)торкання власних чуттєвостей, продукування нових сенсів, пізнання властивостей рідин, глибин прихованих зна(ків/чень). Позаяк «жінка не є ні закритою, ні відкритою. Невизначена, неозначена, нескінченна, форма не має завершення. Вона не є без-означена, але має більше, ніж одиницю» (Irigaray, 1985, р. 284), тому її мова керується тілесними відчуттями, «важливу роль відіграє ритм, інтонація, музичність, а на передньому плані знаходиться не сувора аргументація, а гра зі значенням слова, частин слова і їх комбінацій» (Постл, 2009, с. 342). Деструкція мовних законів на користь жіночого самовираження для Ірігарай ототожнювана з можливостями жіночого тіла, яке саморепрезентується через вагінальну морфологію – сукупність жіночих здатностей постійно торкатися м(e/i)ж своєї природи, множинних ресурсів, які водночас є порогами для екстазних коливань болю-насолоди. Суголомні думкам Л. Ірігарай рефлексії французької теоретикіні жіночого письма Г. Сіксу, озвучені в есе «Сміх Медузи» (1975): «Пиши! Письмо є для тебе, ти є для тебе, твоє тіло є для тебе: бери його!» (Sixous, 2010, р. 39).

3. Аспекти тілесності у жіночому письмі

Писати про тіло – це «оголювати» спектр емоцій і відчуттів, фобій і травм, пов'язаних із тілом, шукаючи витоки цього письма (за Л. Ірігарай), ту «вулканізуючу» точку (за Г. Сіксу), звідки ллється голос жінки, звідки він постає, бо письмо – це (по)стать. Сучасна американська письменниця С. Озік в есе «Каталог народження дівки» зазначає, що «всі ми виборсуємося зпологових шляхів з однаковими жєстами й реакціями» (Озік, 2014, с. 237), однак раптово потрапляємо у простір визначених-до-нас-і-не-нами функціональних опцій нашої статі. І ця нібито «порожня» й невидима «дівка в нашому тілі визначає її завдан-

ня, заняття, риси, смаки, особистість» (Озік, 2014, с. 239). Неможливість оминати тілесності, а отже й сексуальності, в розмові про специфіку мистецького твору, художнього тексту як комплексного в-тіл-ення психосоматичного авторського потенціалу, спонукає дослідників і читачів піти на цю метафоричну «зустріч з ідеєю літератури як фізіології» (Озік, 2014, с. 251).

Тілесність як драматизована екзистенція оприсутнюється в жіночому письмі часто, особливо у II пол. XX ст. Напр., поетки Енн Секстон, Сильвія Плат та Едрієнн Річч «зосереджують увагу на зображенні тілесного болю, хвороби [...] в деталях змальовують менструальні цикли, аборти, процес народження дитини та пов'язані з ним болісні відчуття [...] Тіло і його досвід стають гарантом ідентичності, інстанцією правди, адже тільки говорячи мовою тіла жінка може передати свій досвід, бо вона завжди є обмеженою можливостями мови, яка є ворожою, чужою для неї» (Гонсалес-Муніс, 2012, с.15), у прозі Те Нін «незадоволені сексуальні бажання жінки обертаються невротичними станами, які згодом переростають у тотальну ненависть і прагнення реваншу. Вона ідентифікує своє тіло як відторгнуте, нечисте, демонічне» (Ісаєва, 2017, с. 21), тілесний досвід як джерело болю насолоди й насолоди болем моделюється у творах ексцентричної М. Дюрас (Жаркова, 2012, с. 18).

4. Тіло і тілесність у контексті української жіночої літератури

У сучасному жіночому письмі чи не найбільше оголеної тілесності бачимо в О. Забужко. Як стверджує О. Червоник, О. Забужко «випхала з себе, з кров'ю та болем, жіночу тілесність, якої до цього моменту в нашій літературі не існувало. Існували, звичайно, літературні персонажі-жінки, героїні, «характери». Вони кохали словом «кохання». Ненавиділи словом «ненависть». І тільки в Забужко жіночий досвід нарешті оприявнився у фізіологічному плані» (Червоник, 2018). Заслуга письменниці в тому, що вона описує «у найменших деталях, як у мікрозйомці, з майже клінічною вичерпаністю пологи, аборти, згвалтування, секс. Не той романтичний, опоетизований чи ме-

тафоризований секс, а графічно наближений до своєї реальної фізіології. По сторінках оповідей Забужко течуть усі можливі види рідини. Кров, сперма, піт, сльози, слина, блювотиння, молоко, полощі, місячка, як менструацію називає авторка [...] Виявляється, для всієї цієї фізіологічності в українській мові є слова та звороти. Виявляється, українська тут не німа, не обмежена. Попереднє невміння говорити про тілесність було не від мовного оніміння, а від ментальних блоків [...] Забужко силою та сміливістю свого письма створила платформу, з якої тепер може промовляти жіночий досвід – не як ляпас, нахабство, аберація, а як продовження вже окресленої традиції» (Червоник, 2018). Позаяк у літературі модернізму тілесність й сексуальність вважалися поодинокими проявами само-(все)дозволеності авторок, передусім О. Кобилянської і Лесі Українки, які, за С. Павличко, «своїми феміністичними творами [...] ламали народницькі і святенницькі стереотипи української культури [...] поширивши її дискурс нечуваними до того темами, зокрема такими, як жіноча сексуальність і свобода поведінки та вибору» (Павличко, 2002, с. 172). І постановка питання – «тіло чи особистість?» (Тіло, 2007) змушує думати, що ці два поняття віддавна стояли осторонь у ментальній площині нашої культури і лише з кін. ХІХ ст. запустився процес їх зближення, а з кін. ХХ ст. – цілісного прийняття.

Розглядаючи українську жіночу прозу в антології «Незнайома» (Незнайома, 2005), О. Галета простежує «перетворення тілесного досвіду, досвідчування у текст, або ж тіла у слово [...] Подеколи тіло – реальність, предметність, речивість – так і залишається побіч тексту, на яв виходить розрив, недопасованість, щілина» (Галета, 2011, с.235). Дослідниця здійснила типологічне зіставлення тіла і слова у жіночих текстах: тут поряд з тілом-мовою (О. Забужко) функціонують тіло-антитекст (Н. Бічуя), тіло одушевлене (Г. Пагутяк), тіло-плоть (К. Мотрич), тіло-стать (Н. Зборовська), тіло-техніка (Т. Малярчук), тіло-збій (О. Луцишина), тіло-місце (С. Андрухович), тіло-проект (С. Матвієнко), тіло-деталь (Л. Демська), тіло-символ (І. Карпа), тіло-вигляд (Т. Зарівна), тіло спогаду й уяви (С. Майданська), тіло-невидимка (Л. Таран), тіло-ландшафт (Е. Ан-

дієвська), тіло-знак (М. Матіос), відсутнє тіло (тексти Є. Кононенко та ін.) з метаморфозами, перетвореннями, табуванням тощо.

5. Голос(и) тіл(а) у драмі І. Енслер

Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. відкриваються нові перспективи пізнання тілесності у художній літературі. Вербальна сміливість, з якою авторки діляться інтимними деталями, долає упереджене ставлення суспільності до питань тілесності і розмов про неї. Ів Енслер (Eve Ensler), американська драматургиня, феміністка, активістка некомерційного руху «V-Day» з протидії насильства щодо жінок, найвідомішу свою п'єсу «Монологи вагіни» («The Vagina Monologues») (1996) присвятила тому, «чого не називають, водночас не помічають, не визнають і не пам'ятають» (Енслер, 2018, с.17), бо це «щось» перебуває за сімома замками сорому, страху і міфів. Твір перекладено близько 50 мовами, представлено на театральних сценах у 140 країнах світу. Енслер написала цей текст підтримки для жінок, які «хотіли подолати мовчання у власних спільнотах щодо своїх тіл і своїх життів» (Енслер, 2018, с.12). Авторка розказує про величезні черги жінок після кожного спектаклю, що мали потребу зізнатися як і коли їх згвалтували, побили чи переслідували. Це досвід болісного травматичного існування, часто присоромлений чи пригноблений, але о-присутнений через жіночі голоси, що звучать як окремі монологи, включені у спільний дискурс себе-розповідності.

Наративні функції протагоністів у цій драмі розщеплені: «з одного боку маємо автобіографічну сповідь, а з іншого – відсутність єдиного головного героя надає другорядності всім розповідачам» (Гайдаш, 2014, с.76). Такий тип розповідної структури прирівнюється до *verbatim* драми, що «є колективним проектом, в основі якого лежить опитування реципієнтів по темі, яка стане центральною для майбутнього спектаклю. Автор проекту записує на диктофон інтерв'ю, зміст яких стане основою майбутньої концепції твору для сцени» (Гайдаш, 2014, с.77). Як зізнається І. Енслер, «коли порушуєш мовчанку, то усвідомлюєш, як багато інших людей чекали на дозвіл зробити *те саме*. Нас – жінок будь-якого можливого

типу, кожному-кожнійсіньку, і наші вагіни – ніколи не змусять мовчати знову» (Енслер, 2018, с.14).

У передмові Ж. Вудсон експонує питання замовчуваної тілесності, коли «дорослішали в п'ятдесяти, шістдесяти, сімдесяти чи вісімдесяти [...] Ми крокували світом у своїх тілах, сповнених почуття сорому лише за те, що народилися з вагінами й грудьми» (Енслер, 2018, с.9). Ця данина аморфному часові й моді на асексуальність змусила жінок «забувати» «це невидиме слово – слово, яке викликає тривогу, незручність, презирство й відразу» (Енслер, 2018, с. 17). Відтак часто жінки ведуть боротьбу одночасно за тіло і з тілом (Жаркова, 2017), апелюючи до (не)можливостей в контексті природа versus культура. Вплив виховних суспільних матриць змушує жити у тиші, остереігаючись слів, як небезпечних подразників: «вагіна» ми не можемо промовити «ні в школі. Ні по телебаченню. Ні навіть на прийомі в гінеколога. Коли матері купали доньок, то називали їхні вагіни «піся», або «пісюля», або «там унизу». Тож коли я стояла на сцені в крихітному театрі на Мангеттені, збираючись виконати монологи про вагіни [...] почувалася, наче пробиваюся крізь невидиму стіну або порушую дуже серйозне табу» (Енслер, 2018, с. 11).

Слід зазначити, що «Монологи вагіни» були представлені і для українського глядача (перекл. В. Морозова, постановка В. Сікорського, м. Львів, Музей Ідей, 2007 р.), однак ЗМІ сприйняли виставу всього лиш як «ідеологічну агітку в суто американському стилі, [що] як форма соціальної психотерапії [...] звісно, має повне право на існування. Утім нанизані на десять сюжетних шампурів двісті покавальцьованих інтерв'ю вражали хіба статистикою, а не художністю опрацювання зібраного матеріалу» (Монологи, 2007). Важливо, що «окрім фрагментів п'єси американської авторки [...] є ще й висловлювання жителів міста Лева. «Монологи вагіни» – півторагодинна історія про комічне і трагічне. Про те, що болить, тривожить і хвилює» (Інтимна сповідь, 2007). Можливо, українська громадськість виявилася неготовою почути правду про жіноче тіло, може, тут спрацювала захисна реакція відсторонення – від звучання й семантики того, що віками було поза публічними згадками.

І. Енслер пояснює, що «вагіна» – не обсяжене слово; взагалі-то це медичний термін, назва для частини тіла, така сама, як «лікоть», «кисть» чи «ребро» (Енслер, 2018, с.18), треба переконати людей використовувати це слово «без страху покарання чи відплати» (Енслер, 2018, с. 19). Письменниця подає ряд лексем, якими називають жіночий орган, ніби применшуючи його роль і функції: «Я хвилююся за вагіни, за те, як ми їх називаємо і не називаємо. У Грейт-Неку її називають кицюнею. Одна жінка звідти сказала мені, що її мати колись казала: «Не вдягай трусики під піжамку, сонечко; хай кицюня дихає». У Вестчестері її називали «поцька», у Нью-Джерсі – «манда». Є ще «пичка», «потка», «піська», «пісюля», «піся», «піпа» і «чіпа», «норка», «дірочка», «пі-пі», «черепашка», «пиріжок», «пічка», «шпара», «шпарка», «вареник», «шпаринка», «шпаруля», «Маріванна», «діруля», «кобура», «лоно», «сором», «мушелька», «зефірка», «киця», «гніздечко», «печерка», «лагуна», «мідія», «розкішниця», «пілотка», «мавпочка», «трояндочка», «дівчинка», «подружка», «мімі» у Маямі, «мохнатка» у Філадельфії і «шмонька» у Бронксі. Я хвилююся за вагіни» (Енслер, 2018, с. 22–23). Від проблеми називання частин тіла до осмисленої готовності їх прийняття пролягає шлях внутрішніх трансформацій. Часто дівчатам не те, що складно назвати вагіну вагіною, а «нелегко навіть знайти свою вагіну» (Енслер, 2018, с. 21), що як «риба з розрізаним животом» (Енслер, 2018, с. 42). Досить риторично й водночас глибинно-філософськи звучить теза про вербалізацію вагінальних досвідів (в Л. Ірігарай – вагінальний символізм, у Г. Сіксу – поняття потопау як (ви/с)тікання значень – «déluge» (Сіхус, 1992): «якби твоя вагіна могла говорити, що вона сказала б у двох словах» (Енслер, 2018, с.28-29). «Монологи» присвячені питанням гоління й оголювання жіночого тіла, виділенням у різні фази менструального циклу («Потоп»), кліторальним оргазмічним відчуттям («Семинар для вагін»), проблемі фізичного й психологічного насильства над жінками, калічення жіночих геніталій у різних культурних традиціях світу («Бо йому подобається дивитися на неї») тощо.

Найголовніший меседж книги І. Енслер в тому, аби *говорити* – про те, що приховано у жіночому тілі, про те, як жінка відчуває(ться) у своєму тілі.

Промовляти вагін(а/ою) – це (с)приймати себе як цілісність, бо *«після того, як скажеш це слово в сотий чи тисячний раз, усвідомлюєш, що це твоє слово, твоє тіло, твоє найважливіше місце»* (Енслер, 2018, с.19). Про «місце», що формує психоемоційний простір жінки, є немало наукових й науково-популярних праць (напр., «Як хоче жінка» Е. Нагоскі, «Точка насолоди» Л. Мінц, «Вагіна. Нова історія жіночої сексуальності» Н. Вульф, «Любов, сексуальність і гештальт» М. Бріджит, «Вагіна. Історія помилок» Й. Дрент, «Приховане диво. Уся правда про анатомію жінки» Е. Стюккен і Н. Брокманн). Тому І. Енслер пов'язує зі словом вагіна такі лексеми, як: *казати, виголошувати, думати, знаходити, любити, захоплюватися, вивчати, досліджувати, знайомитися, дізнаватися, прислухатися, робити приємно*. Хоча письменниця й побоюється, аби часом така мовленнева й екзистенційна свобода раптово не завершилася, не перетворилася у болісну німоту: *«ти виголошуєш його з якоюсь пристрастю, якоюсь невідкладністю, бо відчуваєш, що якщо перестанеш його казати, тебе знову охопить страх і ти повернешся до зніченого шепоту»* (Енслер, 2018, с.19). Шепотом авторка називає століття принижень і пригноблень жіночого тіла, усіх його випуклостей і впадин, усіх його частин і часточок, до найменшого значущого механізму.

6. Тіло-голос (Л. Ірігарай & І. Енслер)

Одним із можливих епіграфів феміністичного руху могла би стати фраза Енслер – *«Моя революція починається з мого тіла»* (Енслер, 2018, с. 114). Символічно даруючи свою книгу «усім стражденним і значущим жінкам» як дозвіл на звільнення, І. Енслер висновує, що кожна має полюбити своє тіло, свою вагіну *«як джерело ідей, настрю і творчості»* (Енслер, 2018, с.18). Важливо, що у постмодерністичній критиці тіло «постає не лише біологічною, економічною чи віртуальною одиницею, але й також семіотичною (знаковою) [...] тіло є сукупністю певних соціальних знаків, символів, кодів [...] тілом можливо маніпулювати, а звідси і декодувати його [...] уподібнюють тіло до нескінченного твору, який при однознач-

ному прочитанні втрачає свій справжній смисл» (Вербицька, 2009, с. 90).

Твердження про тіло-як-текст, тіло-як-палімпсест, тіло-як-письмо – популярні метафори феміністичної критики. Апологія нової чуттєвості кін. ХХ ст. для багатьох письменниць переросла у ре-візію свого тіла-як-знаку, з яким можна бути віч-на-віч, тет-а-тет (калька з франц. *tête-à-tête*, де *tête* – це голова, як не парадоксально (!), чи, за Л. Ірігарай, губи-в-губи. У своєму есе про мов(не/ленневе) вираження жіночого тіла *«Коли наші губи з собою говорять»* (1976) авторка звертається до теми (не/по)розуміння, пошуку нових слів, бо звич(ай)ні слова *«пройдуть крізь наші тіла, наші голови, щоби втратитися, втратити нас [...] загорнуті у власну шкіру, вже не нашу [...] Як торкнутися тебе, якщо ти не тут? Твоя кров стала їх сенсом. Вони можуть говорити одні з одними, говорити про нас. Але ми. Залиши їхню мову»* (Irigaray, 1976). Ірігарай пише про любов до себе, до свого тіла, до Іншого, який може бути в ньому, як слово: *«Я люблю тебе: наші губи не можуть розімкнутися, щоби пропустити хоч одне слово. Одне-єдине, яке назвало би тебе чи мене [...] щоб створити хоч одне окреме слово, їм необхідно розійтися [...] віддалені одне від іншого, а між ними – одне слово»* (Irigaray, 1976). Для Л. Ірігарай, як і для І. Енслер, слова породжуються тілом, слова уможливлються лише тоді, коли жінка здатна слухати своє тіло. І з усіх цих довжелезних монологів, ретроспекцій та проспекцій, незаперечною залишається та не-порожнеча, не-пустка, що *«рухає нами і звільняє нас»* (Енслер, 2018, с.20), бо *«ми не можемо перестати говорити, крім лише тих часів, коли нас обмежували. Не тривожся. Я – продовжую. Всупереч усім цим видуманим змушуванням простору і часу»* (Irigaray, 1976).

7. Висновки

Жіноче письмо презентує символічний спосіб себе-розповідання жінки про досвід(и) власного тіла. Проаналізовано окремі зразки жіночого письма (есеїстичного Л. Ірігарай та художнього І. Енслер), розглянуто елементи постмодерної символіки тіла й тілесності, пояснено о-тілеснені метафори жіночого письма. Перспективними

у цьому напрямі наукових досліджень можуть стати студії, присвячені текстуальному вираженню питань тілесності в інших творах художньої літератури, а також компаративні праці з гендерних студій, у яких порівнюватимуться способи дескрипції тіла і тілесного у чоловічому і жіночому письмі.

Література:

1. Браун фон К., Штефан І. Гендер і знання. *Образ, тіло, порядок. Гендерні дослідження в міждисциплінарному спектрі* : Антологія : пер. з англ. та нім. ; за ред. К. Міщенко, С. Штретлінг. К. : Медуза, 2014. С. 9–39.
2. Вербицька О. Тіло як текст : семіотика постмодерністичного розуміння. *Вісник Львівського університету. Серія філософська*. 2009. 12. С. 85–91.
3. Гайдаш А. Особливості нарративу в зарубіжній драмі ХХ століття. *Studia methodologica*. 2014. 37. С. 73–77.
4. Галета О. Незнайоме тіло сучасної української прози : жіноча література від Василя Габора. *Парадигма*. 2011. 6. С. 234–266.
5. Гонсалес-Муніс С. Тілесність поезій Енн Секстон, Сильвії Плат, Едрієнн Річ. *Література в контексті культури*. 2012. 22 (1). С. 10–19.
6. Енслер І. Монологи вагіни : пер. з англ. Е. Євтушенко. К. : Форс Україна, 2018. 176 с.
7. Жаркова Р. Боротьба за тіло та з тілом : Мова посуду, інтимність і жіноче письмо. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://thedevochki.com/2017/09/29/borotba-za-tilo-ta-z-tilom-mova-posudu-intimnist-i-zhinoche-pismo/>
8. Жаркова Р. Тілесний досвід у жіночому авто(фото) біографічному письмі : модерна і постмодерна візія (на матеріалі повістей «Хризантеми» Уляни Кравченко і «Коханець» Маргеріт Дюрас). *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Філологія. Літературознавство*. 2012. Т. 200. Вип. 188. С. 18–22.
9. Інтимна сповідь заньківчан, або «Монологи вагіни» по-львівськи. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://photo.ukrinform.ua/ukr/current/photo.php?id=140030>
10. Ісаєва Н. Особливості відтворення жіночої тілесності у прозі Те Нін другої пол. 80-х років ХХ ст. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. V(30). Issue 117. С. 19–23.
11. «Монологи вагіни» проти занудства американської агітки – рахунок 5:0 на нашу користь! Електронний ресурс. Режим доступу : https://zik.ua/news/2007/06/05/laquomonology_vaginyraquo_proty_zanudstva_amerykanskoj_agitky__rahunok_77348
12. Незнайомі антологія : Антологія української «жіночої» прози та есеїстики другої пол. ХХ – поч. ХХІ століття : Авторський проект Василя Габора. Львів : ЛА «Піраміда», 2005. 600 с.
13. Озік С. Метафори і пам'ять. *Вибрані есеї* : пер. з англ. та упоряд. Я. Стріхи. К. : Дух і літера, 2014. 288 с.
14. Павличко С. Фемінізм. К. : вид-во Соломії Павличко «ОСНОВИ», 2002. 317 с.
15. Постл Г. С Фрейдом и против Фрейда : Люс Иригарэ. *Пол. Гендер. Культура. Немецкие и русские исследования* : под. ред. Э. Шоре, К. Хайдер, Г. Зверевой. М. : РГГУ, 2009. С. 307–352.
16. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця ХІХ – початку ХХ століття : антологія, упоряд.: Л. Таран, О. Лагутенко. К. : Грані-Т, 2007. 190 с.
17. Червоник О. Легітимізоване жіноче тіло. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/zabuzhko-pislia-tretioho-dzvinka-vhid-zaboronijetsia.html>
18. Cixous H. *Déluge*. Paris : Des femmes, 1992. 229 p.
19. Cixous H. *Le Rire de la Méduse et autres ironies*. Paris : Galilée, 2010. 197 p.
20. Irigaray L. **Parler n'est jamais neuter**. Paris : Éditions de Minuit, 1985. 325 p.
21. Irigaray L. *Quand nos lèvres se parlent. Les cahiers du GRIF*. 1976, 12: https://www.persee.fr/doc/grif_0770-6081_1976_num_12_1_1073
22. Irigaray L. *Speculum de l'autre femme*. Paris : Editions de Minuit, 1974. 463 p.

References:

1. Braun fon K., Shtefan I. (2014) Hender i znannia. [Gender and knowledge]. *Obraz, tilo, poriadok. Henderni doslidzhennia v mizhdystyplinarnomu spektri* : Antolohiia : per. z anhl. ta nim. ; za red. K. Mishchenko, S. Shtretlinh. K. : Meduza. S. 9–39. [in Ukrainian].
2. Verbytska O. (2009) Tilo yak tekst : semiotyka postmodernistychnoho rozuminnia. [A Body as the Text: semiotics of the postmodern understanding]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofska*. 12. S. 85–91. [in Ukrainian].
3. Haidash A. (2014) Osoblyvosti naratyvu v zarubizhnii dramy XX stolittia. [Narrative features in Western drama of the 20th century]. *Studia methodologica*. 37. S. 73–77. [in Ukrainian].

4. Haleta O. (2011) Neznaiome tilo suchasnoi ukrainskoi prozy : zhinocha literatura vid Vasylia Gabora. [The unfamiliar body of modern Ukrainian prose: women's literature by Vasyl Gabor]. *Paradyhma*. 6. S. 234–266. [in Ukrainian].
5. Honsalies-Munis S. (2012) Tilesnist poezii Enn Sekston, Sylvii Plat, Edrienn Rich. [The Corporeality of the Poems of Anne Sexton, Sylvia Platt, Adrienne Rich]. *Literatura v konteksti kultury*. 22 (1). S. 10–19. [in Ukrainian].
6. Ensler I. (2018) Monolohy vahyny [The Vagina Monologues] : per. z anhl. E. Yevtushenko. K. : Fors Ukraina. 176 s. [in Ukrainian].
7. Zharkova R. (2017) Borotba za tilo ta z tilom : Mova posudu, intymnist i zhinoche pysmo. [The struggle for the body and with the body: The language of utensils, intimacy and women's writing]. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu : <http://thedevochki.com/2017/09/29/borotba-za-tilo-ta-z-tilom-mova-posudu-intymnist-i-zhinoche-pismo/> [in Ukrainian].
8. Zharkova R. (2012) Tilesnyi dosvid u zhinochomu avto(foto)biohrafichnomu pysmi : moderna i postmoderna vizia (na materialy povistei «Khryzantemy» Uliany Kravchenko i «Kokhanets» Marherit Diuras). [Bodily experience in women's auto(photo) biographical writing: modernist and postmodernist vision (based on Ulyana Kravchenko's "Chrysanthemums" and Marguerite Duras's "Lover")]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»]*. *Filolohiia. Literaturoznavstvo*. T. 200. Vyp. 188. S. 18–22. [in Ukrainian].
9. Intymna spovid zankivchan, abo «Monolohy vahyny» polvivsky (2007). [An intimate confession of Zankivchan, or "The Vagina Monologues" in Lviv]. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu : <http://photo.ukrinform.ua/ukr/current/photo.php?id=140030> [in Ukrainian].
10. Isaieva N. (2017) Osoblyvosti vidtvorennia zhinochoi tilesnosti u prozi Tie Nin druhoi pol. 80-kh rokiv XX st. [Particularities of female physicality imaging in the Tie Ning prose of the second half of 80-ies of the 20th century]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. V(30). Issue 117. S. 19–23. [in Ukrainian].
11. «Monolohy vahyny» proty zanudstva amerykanskoj ahitky – rakhunok 5:0 na nashu koryst! (2007) ["The Vagina Monologues" against the boredom of American propaganda – a score of 5:0 in our favor!]. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu : https://zik.ua/news/2007/06/05/laquo-monology_vaginyraquo_protly_zanudstva_amerykanskoj_agitky__rahunok_77348 [in Ukrainian].
12. Neznaioma antolohiia (2005) : Antolohiia ukrainskoi «zhinochoi» prozy ta eseistyky druhoi pol. XX – poch. XXI stolittia [Unfamiliar anthology : Anthology of Ukrainian "women's" prose and essays of the second half. XX – beg. XXI century] : Avtorskyi proekt Vasylia Gabora. Lviv : LA «Piramida». 600 s. [in Ukrainian].
13. Ozik S. (2014) Metafory i pamiat. [Metaphors and memory]. *Vybrani esei : per. z anhl. ta uporiad. Ya. Strikhy. K. : Dukh i litera*. 288 s. [in Ukrainian].
14. Pavlychko S. (2002) Feminizm. [Feminism]. K. : vyd-vo Solomii Pavlychko «OSNOVY». 317 s. [in Ukrainian].
15. Postl H. (2009) S Freidom y protyv Freida : Lus Iryharei. [With Freud and against Freud: Luce Irigaray]. *Pol. Hender. Kultura. Nemetskye i russkye issledovanyia* : pod. red. E. Shore, K. Khaider, H. Zverevoi. M. : RHHU. S. 307–352. [in Russian].
16. Tilo chy osobystist? Zhinocha tilesnist u vybranii malii ukrainskii prozi ta hrafiti kintsia XIX – pochatku XX stolittia (2007) [Body or personality? Women's corporeality in selected small Ukrainian prose and graphics of the end of the XIX – beginning of the XX century] : antolohiia, uporiad.: L. Taran, O. Lahutenko. K. : Hrani-T. 190 s. [in Ukrainian].
17. Chervonyk O. Lehitymizovane zhinoche tilo (2018) [Legitimized women's body]. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu : <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/zabuzhko-pislia-tretioho-dzvinka-vhid-zaboronijetsia.html> [in Ukrainian].
18. Cixous H. (1992) Déluge. Paris : Des femmes. 229 p. [in French].
19. Cixous H. (2010) Le Rire de la Méduse et autres ironies. Paris : Galilée. 197 p. [in French].
20. Irigaray L. (1985) **Parler n'est jamais neuter**. Paris : Éditions de Minuit. 325 p. [in French].
21. Irigaray L. (1976) Quand nos lèvres se parlent. *Les cahiers du GRIF*. 12: https://www.persee.fr/doc/grif_0770-6081_1976_num_12_1_1073 [in French].
22. Irigaray L. (1974) Speculum de l'autre femme. Paris : Editions de Minuit. 463 p. [in French].

